

ФИЛОСОФИЯ ЗА 10. КЛАС

Сергей Гергжуков

ЕКСТРЕМ

Издателство Екстрем

А сега накъде? Увод

Част ПЪРВА НАЧАЛА НА ФИЛОСОФСКОТО ПОЗНАНИЕ

1 ФИЛОСОФСКОТО ТЪРСЕНЕ НА ИСТИНАТА - НОВИ ЗНАНИЯ 14

Удивление и съмнение 15. Философско изследване и теория 15. Що е истина? 16

1 СИТУАЦИИ НА УДИВЛЕНИЕ И СЪМНЕНИЕ - ДЕЙНОСТИ 18

Кога се удивляваме на света? 18
Кога се съмняваме? 19

2 ФИЛОСОФСКИ ТЕОРИИ И МЕТОДИ 20

Как се прави философия? 21. Как се строи философска теория? 22. Философски системи 22

2 РАЦИОНАЛНАТА ДИСКУСИЯ 24

Как да водим рационална дискусия? 24. Ролева игра: рационална дискусия 24. Къде греша опонентът? 25
Форми на дискусия в клас 26

Част ВТОРА. ЕЗИК И КРИТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ

3 КАКВО Е ЛОГИКА? 28

Какво е логика? 29. Език и логика 30
Логическите зависимости 31

3 КАК СЕ АРГУМЕНТИРАМЕ? 32

Откъде знаеш това? 32. Защо смяташ така? 33
Как да проверим кой е прав? 33

4 ЛОГИЧЕСКИТЕ ЗАКОНИ 34

Какво е „логически закон“? 35. Закон за тъждеството 35. Закон за непротиворечието 36
Закон за изключеното трето 37

4 КАК ДА ГОВОРИМ И ПИШЕМ РАЦИОНАЛНО? 38

Кога подменяме думите с техните значения? 38
Кога си противоречим? 39
Как да говорим и пишем логически правилно? 39

5 ЛОГИКА И ИСТИНА 40

Логиката показва кога сме формално коректни. 41
Опитът показва кога сме фактически прави. 41
Доказателство и свидетелство 42

5 КАК ПРОВЕРЯВАМЕ ТВЪРДЕНИЯТА СИ? 44

Как откриваме елементарни логически грешки? 44
Как проверяваме факти? 45. Пътят към истината
във философската дискусия 45

6 ЕЗИКЪТ КАТО ОБЩУВАНЕ 46

Общност и местен език 47
Език, реч, писменост 47. Знак и значение 48

6 КАК ДА СЕ РАЗБИРАМЕ? 50

Яснота и простота 50
Изясняване на въпросите и значенията 51

7 ДУМИ И ТЕРМИНИ 52

Обичайната и художествена реч 53
Научният текст – термини и дефиниции 53
Обем и съдържание на понятията 54

7 КАК СЕ ДЕФИНИРА? 56

Фрази от живота и от литературата 56
Как се формулират дефиниции? 57

8 ДЕДУКТИВЕН АРГУМЕНТ 58

Видове аргументи и дедукция 59. Дедуктивни аргументи 59. Необходими и достатъчни условия 60

8 ПОСТРОЯВАНЕ НА ДЕДУКТИВЕН АРГУМЕНТ 62

История-казус: 62. Философски аргументи 63
Необходими и достатъчни условия 63

9 ИНДУКТИВЕН АРГУМЕНТ 64

Индукция 65. Причини и следствия 65
Индуктивен извод 66

9 ПОСТРОЯВАНЕ НА ИНДУКТИВЕН АРГУМЕНТ 68

Как работи дедуктивът? 68
Как се обясняват научни факти? 69

10 ПРОБЛЕМ, ТЕЗА, АРГУМЕНТ 70

Формулиране на проблем 71
Теза и антитеза, дилема 71
Аргументи, условен и дизюнктивен аргумент 72

10 АНАЛИЗ НА ДИЛЕМИ И ПРОВЕРКА НА ТЕЗИ 74

Формулиране и анализ на дилеми 74
Формулиране на хипотези Вместо тези и проверка 75

11 УБЕЖДАВАНЕ, ГРЕШКИ И ЗАБЛУДИ 76

Изкуството на убеждаването 77
Аргументни заблуди 78
Манипулиране и информационно насилие 79

11 КАК ДА РАЗКРИВАМЕ АРГУМЕНТНИТЕ ГРЕШКИ И ЗАБЛУДИТЕ? 80

Разкриване на аргументни грешки и заблуди 80
Кога интернет лъже? 81. Конфликти и съгласие 81

12 ФИЛОСОФИЯ, ЕЗИК И КРИТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ ОБОБЩЕНИЕ – 82

12 ФИЛОСОФИЯ, ЕЗИК И КРИТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ МЕСТ – 86

Част ТРЕТА

ФИЛОСОФСКОТО ПОЗНАНИЕ И РЕАЛНОСТТА

13 СВЕТЪТ И ФИЛОСОФСКОТО МУ ИЗСЛЕДВАНЕ 90

Светът, в който живеем 91. Началата и потокът на света 92. Идея, материя и форма 93

13 КАК СА ВИЖДАЛИ КОСМОСА ДРЕВНИТЕ ФИЛОСОФИ? 94

Натурфилософията на атомизма: Демокрит 94
Платоновият „Тимей“ 95

14 МЕТАФИЗИКА НА НОВОТО ВРЕМЕ 96

Светът като субстанция 97
Материя и материализъм 97. Дух и идеализъм 98

14 МОДЕРНИ ФИЛОСОФИ ЗА СВЕТА 100

Спиноза за субстанцията 100
Хобс за тялото, времето и пространството 101

15 ФИЛОСОФСКО И НАУЧНО ОБЯСНЕНИЕ НА СВЕТА 102

Първите знания за природата и античната наука 103
Философията и науката на Новото Време 104
Какво е материята и какво е животът? 104

15 ОТКЪДЕ ИДВАТ ЧИСЛАТА И КАЛЕНДАРЪТ? 106

Древноегипетският календар 106
Математика в папируси от Древен Египет 107

16 ПОТОКЪТ НА СВЕТА. ВРЕМЕ И ПРОСТРАНСТВО 108

Съвременни философски теории за света 109
Съвременни теории за Вселената 110

16 СВЕТОВЕ 112

Виртуален свят 112
Има ли светове вън от нашия? 113

17 БОГ, СВЯТ И ЧОВЕК 114

Свръхестественото и култът 115
Бог, свят, сътворение 115. Бог и човек 116

17 ДА ВЯРВАШ И ДА ТЪРСИШ 118

Вярата в Новия завет 118
Доказателства за съществуването на Бог 119

18 БОГ В ЧОВЕШКИЯ ЖИВОТ 120

Християнското откровение за живота и човека 121
Надеждата за спасение 121
Саможертва и спасение 121

18 ОСВОБОЖДЕНИЕ И СПАСЕНИЕ 124

Сидхартата, страданието и освобождението 124
Голгота: Мисията 125

19 ИСТИНИТЕ НА РАЗУМА 126

Култът към разума в зората на Новото Време 127
Декарт, вродените идеи и дедукцията на науките от метафизиката 127
Съвременен рационализъм 128

19 ОТКЪДЕ ЗНАЕМ ТОВА? 130

Експеримент: Без сетивни възприятия 130
Възражения срещу вродените идеи 131
Рационализъм и релативизъм 131

20 ИСТИНИТЕ НА ОПИТА 132

Опитът във философията на Новото Време 133
Британският емпиризъм: Джон Лок 133
Модерният скептицизъм: Дейвид Хюм 134

20 КАК ПОЛУЧАВАМЕ ЕМПИРИЧНО ЗНАНИЕ? 136

Лок за пътя на познанието 136
Как наблюдаваме в науката? 137

21 СИНТЕЗЪТ НА РАЗУМ И ОПИТ В ПОЗНАНИЕТО 138

Кантовият синтез 139. Какво е познание? 139
Формални, емпирични и хуманитарни науки 140

21 ИМА ЛИ ГРАНИЦИ ПОЗНАНИЕТО? 142

Като какво е да си прилен? 142
Казус: Безмълвното познание 143

22 ЧОВЕКЪТ 144

Какво е да си човек? 145. Между животното и свръхчовека 146. Свобода и екзистенция 146

22 КАЗУС И ОТКРИТИЕ ЗА ЧОВЕКА 148

Казус: Отвъд човешкото 148
Генетичната Ева. Откъде идваме? 149

23 ЕЗИЦИ, ОБЩЕСТВА И КУЛТУРИ 150

Език и общуване 151. Общност 152. Общество 152

23 КАЗУС И ТЕКСТ ЗА КУЛТУРИТЕ И ЕЗИКА 154

Казус: Духът на земята 154
Текст: Езиковите игри 155

24 КАКВО Е ВЛАСТ? 156

Какво е властта? 157. Еволюция на властта 158
Как се проявява властта? 158

24 КАК ХОРАТА ВЛАСТВАТ? 160

Кръгла маса: Властта на публичния угол 160
Есе: (Не)свободата да си като Някой 161

25 ФИЛОСОФСКОТО ПОЗНАНИЕ И РЕАЛНОСТТА обобщение – 162

25 ФИЛОСОФСКОТО ПОЗНАНИЕ И РЕАЛНОСТТА мест – 166

Част ЧЕТВЪРТА ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТИКА

26 ПРАВО И ЗАКОН 170

Какво е право и закон? 171
Морални и правни норми 171
Източници и системи на правото 172

26 КОНЦЕПЦИИ ЗА СПРАВЕДЛИВОСТТА В ДЪРЖАВАТА 174

Платон: Справедливостта в държавата 174
Джон Ролс: Справедливостта като равни свободи и възможности 175

27 ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ 176

Права и задължения 177. Доверие и отговорност 177
Компетенции и легитимност 178

27 МОИТЕ ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ 180

Моите права и задължения 180

Задача-игра: Какви права и задължения имам? 181

28 ОБЩЕСТВЕН ДОГОВОР 182

Аристотел за добрата държава 183

Томас Хобс, „Левиафан“ 183

Джон Лок за общественя договор 184

28 КАК СЕ СЪЗДАВА ДЪРЖАВА? 186

Казус и ролева игра: учредители 186

Жан-Жак Русо, „За общественя договор“ 187

Принципи на конституцията 187

29 ДЪРЖАВНИ ВЛАСТИ И ВЪРХОВЕНСТВО НА ЗАКОНА 188

Как се създават държавите? 189

Разделение на властите и върховенство на закона 189

Политика и избирателни права 190

29 ДЪРЖАВАТА НА ИЗТОК И НА ЗАПАД 192

Държавата като семейство: Китай 192

Държавата като политика: Атина 193

30 ТОТАЛИТАРИЗЪМ И ДЕМОКРАЦИЯ 194

Традиционни и религиозни държави 195

Тоталитарната държава 195

Съвременните демокрации 197

30 КЪДЕ ИСКАМ ДА ЖИВЕЯ? 198

Изследване-пътешествие: Къде е най-хубаво? 198

Казус: Къде искам да живея? 199

31 ГРАЖДАНСКО ОБЩЕСТВО 200

Какво е гражданско общество? 201

Съвременното гражданско общество 201

Как можем да променим нещо в държавата си? 202

31 КАК СТАВАМЕ ГРАЖДАНИ? 204

Форми на гражданско участие 204

Проект: Ние като граждани 204

Ролева игра: Създаване на (интернет) група 205

32 КОНКУРЕНЦИЯ И СОЛИДАРНОСТ 206

Социална конкуренция 207. Социална солидарност 207

Социални различия и толерантност 208

32 КАЗУСИ ЗА РАЗЛИЧИЯТА И ТОЛЕРАНТНОСТТА 210

Казус: Нечестна игра 210

Казус: Какво да правим с нетолерантните? 211

33 ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТИКА обобщение – 212

33 ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТИКА тест – 215

34 ЗАКЛЮЧИТЕЛЕН УРОК обобщение – 217

34 ЗАКЛЮЧИТЕЛЕН УРОК тест изходно ниво – 221

А сега накъде?

Скъпи ученици,

Вече имаме две философски пътешествия зад гърба си: **към себе си** и **в света на ценностите**. Сега се отправяме на най-голямото: пътешествието в търсене на истините за света.

Това е вашият **личен пътеводител**. Той съдържа карти, маршрути и специални места с **описанията им**. Тук са и **философските игри**, които провеждаме след оглед на всяка забележителност. Носете го в час, работете с него вкъщи, **не го оставяйте, за да не се загубите по пътя и да участвате в игрите**. Учебникът е построен като този от миналата година, лесен за ориентация. Редуват се уроци за **нови знания** и за **дейности**. Всеки нов маршрут ще ни покаже една от **забележителностите** в света на философията. Всеки час вие ще посетите заедно, водени от вашия учител, ново място. Жива ситуация, разпознаване, вникване, обяснение на новите знания. Анализ, отговори, попълване, решения, роли, презентации и малки проекти в часовете за дейности.

Всеки нов пасаж е отбелязан с иконка¹. В него навлизаме с жива ситуация, усвояваме ново **понятие** и **автор**, четем **фрагменти** от текстове². Разпускаме от напрежението със случки, истории, анекдоти³ и вицове⁴. В часа за дейности играем **ролеви игри**⁵, попълваме **отговори**, таблици и **решения**, представяме свои **текстове**, решаваме **казуси**⁶.

Това пътуване ще е дълго, **през много земи и епохи**, и ще ни покаже повече страни, отколкото предишните. Всеки нов маршрут завършва с **нови занимания**. Ще пътуваме и играем **сами в клас, по двойки и в групи, на „горещи столове“ и на кръгли маси**. Този път времето на пътуване е двойно по-голямо и уроците са двойно повече. Затова пък те са **по-стегнати и кратки**: вече имате натрупан опит. Ще можем да се докоснем до темата, да я огледаме и проумеем. Както и досега, винаги започваме и завършваме с **ориентация**: „Къде сме?“ и „Докъде стигнахме?“.

Стъпка по стъпка ние вървим през света и го опознаваме в ход. Вкусваме от сладостта и горчивината му. Небе и земя, планини и морета, гори и води, градове и държави, култури и цивилизации. Необхватно е съкровището на света. **Живеем във вълнуващо време** и ще се опитаме да **вникнем** в него. В пясъците на времето са следите на велики цивилизации. Запазени са замъците, построени от търсачите на истината. Те изглеждат внушително и напомнят за **винаги жив стремеж към неизвестното**. Защото само то **със своя магнетизъм** насочва човека с цялата му земна сила.

Този година ще продължим да развиваме себе си с помощта на философията – една вълнуваща **игра без край**.

Във философията се учим:

да четем и разбираме текстове,

да работим самостоятелно, по двойки и в групи,

да мислим и говорим независимо, да дискутираме с аргументи,

да решаваме казуси и дилеми,

да пишем свои текстове,

да играем ролеви игри,

да представяме свои проучвания и находки,

да правим изследователски проекти.

Ще навлезем в **началата на философското познание** като критическо търсене на истината. Следва **„Език и критическо мислене“**, където ще изминем труден път в страната на **логиката**, науката за правилното мислене, **аргументация** и **критика**. С логическите закони и фактическите истини ще се ориентираме в аргументирането, изследването, убеждаването и измамата.

Третият етап, **„Философското познание на реалността“**, е интересен и сложен с поредицата от изследвания в света и неговото познание: **свят** и **Бог**, **познание** и **човек**.

На четвъртия етап, **„Философия, право и политика“**, ще изследваме човешките **права**, **държавите** и **гражданското общество**.

Този път разполагаме и с **машина на времето**, която ще ни води далеч назад в миналото, за да надникнем през образи и текстове в живота на хора от различни цивилизации; и напред в бъдещето, за да разберем с въображение и анализ какво ни очаква.

Пътеводителят е предназначен за многостранно ползване: **четене**, **отбелязване на важни места**, **попълване на отговори**, **коментари**, **решения**, **таблицы**, **тестове**. Без Вашите знаци и думи той няма стойност. Отбележете своите **търсения** и **открития от Вас находки**. Носете го и нека бъде пред Вас във всеки час от пътешествието. Без него вие няма да можете да играете на философия. Нека той остане завинаги с Вас, както пазите всеки дневник и особено онези, които носят скъпи спомени. Както винаги досега, следвайте Вашия **водач: учителя**.

А сега да си пожелаем **приятно пътуване** и **вълнуващи приключения**.

На добър път!

Авторът

Част ПЪРВА

НАЧАЛА НА ФИЛОСОФСКОТО ПОЗНАНИЕ

1 ФИЛОСОФСКОТО ТЪРСЕНЕ НА ИСТИНАТА

1. Удивление и съмнение
2. Философско изследване и теория
3. Що е истина?

Въвеждане: Къде сме?

Потегляме на дълго пътешествие, най-дългото за нас във философията след психологията,

етиката и естетиката. Ще навлезем в сърцевината на философията като изследване.

Въпроси и отговори

Откъде идваме, какво сме и накъде отиваме?
Каква е целта на философското изследване?
Има ли вечни, абсолютни истини?

Защото хората сега, както и в миналото, са започнали да философстват поради учудването.

Аристотел, „Метафизика“, IV в. пр. Хр.

Две неща изпълват съзнанието с винаги ново и нарастващо възхищение и страхопочитание, колкото по-често и постоянно се замисляме върху тях: звездното небе над мен и моралният закон вътре в мен.

Имануел Кант, „Критика на практическия разум“, 1781

Вечната мистерия на света е неговата разбираемост.

Алберт Айнщайн, „Физика и реалност“, 1936

1. Удивление и съмнение

Философията се корени в една изначална нагласа на човека. Тя е наречена учудване от Платон и Аристотел.

Когато в ясна нощ погледнем небето, сме смаяни от безброя на звездите. В моменти на съмнение се питаме: За какво е цялото това тичане напред-назад? Когато наблюдаваме клетка под микроскоп, ни удивлява сложността и редът в този микрокосмос. Как изобщо е възникнало това и защо? В ситуации на изпитание, когато животът ни е под въпрос, действаме инстинктивно или разумно, за да оцелеем. Но защо животът е непрестанно усилие и борба?

Светът винаги е бил чуден, тайнствен за нас,

хората, стига само нещо да ни накара да забравим привычните си навици и убеждения. Праисторическите хора са усещали неизвестността особено силно и затова са я издигали в култове и са измисляли митове. Светът е удивителен в цялата си пъстроота, необходимост и сила. **Ние намираме този свят с нашето раждане и го губим със смъртта си.** Нашият живот е краен и крехък. За какво живеем и защо изобщо има живот? Какво е задвижило и оформило целия този поток? Откъде идваме, къде сме и накъде отиваме?

Така философската нагласа се очертава като учудване, безпокойство, съмнение и стремеж към истината.

Удивление и съмнение

Философската нагласа в корена си е учудване и съмнение. От тях се ражда необозримото многообразие на световната философия. Дълбоко се учудваме в специални ситуации, когато светът ни се явява непознат, тайнствен, неизвестен. Осъзнаваме, че човек е краен, че животът е необясним, че смисълът не е ясен и че знаем твърде малко. Съмняваме се в това, което е привычно ясно. Съмняваме се в това, че знаем какво е светът и защо има живот.

Най-ранният гръцки философ, Талес, бил осмян от робията си, която го видяла да пада в кладенеца, както гледал звездното небе.

2. Философско изследване и теория

Философията е говорене и писане с думи и мислене с логика. Тя не е мистична интуиция, не е светла вяра. Но тя не е и опитно изследване, каквото намираме във физиката, химията, биологията, психологията, социологията. Философията е **критично и напрегнато търсене** на началата на света, живота, познанието. Тя си остава **постоянно на път** като постоянно незавършено усилие. Затова философията е многообразна и винаги неокончателна. Но нейният път е белязан с върхови постижения.

По идея философията е **рационално изследване**. Но то следва различни посоки и стига до различни резултати в зависимост от въпросите, които го задвижват. Има **различни философии** и духът на философията е свободен – тя допуска

неопределеност на истината. Тя се връща към въпросите и не се спира на едно решение окончателно. Но философията изисква **яснота, логичност** и води до определени **изводи**. За разлика от науката, философията не прави опитни наблюдения и реални експерименти. Философите използват добре потвърдените научни истини. Те разработват **мисловни** (виртуални) **експерименти**: „**Какво би станало, ако...**“.

Философското изследване стига до **пределни понятия** като **свят, език, знание, живот, смърт**. То се осъществява чрез свои **категории**: битие–небитие, факт–ценност, истина–неистина, възможно–невъзможно, език–смисъл, свобода–несвобода. Тези двойки и групи категории образуват скелета на класическата философска теория.

1 СИТУАЦИИ НА УДИВЛЕНИЕ И СЪМНЕНИЕ

Ситуации – казуси

1. Кога се удивляваме на света?
2. В какво се съмняваме?
3. Как излизаме отвъд съмнението?

Какво ще правим днес?

Днес ще разиграем ситуации – реални или измислени. Кога се удивляваме на света? Кога изпа-

гаме в дълбоко съмнение? Как излизаме от съмнението?

1. Кога се удивляваме на света?

Това може да се случи в най-различни и неочаквани моменти.

Отиваш на планина и вечерта излизаш на поляната пред хотела или хижата. Над теб е небето, осеяно с безброй ярки звезди, невидими от големия град. Очертава се лентата на Млечния път. Занемяваш и дъхът ти секва.

Вселената е необятна: дори малкото, което виждаме с очите си, е необятно. А астропозици-

ите откриват Вселени, които нямат брой. На колко от техните планети има същества, подобни на нас? А в нашето тяло и специално в мозъка ни милиарди клетки се свързват в микрокосмос, за да възприемат и проумеят това чудо.

Как Всичко това е възможно? Кои ум може да обхване този свят? Кои сме ние, откъде в крайна сметка идваме и накъде отиваме?

Ситуация:

Бръмбарът се появи от една дълбока дупка и спря на няколко сантиметра от лицето ми. Той сякаш ме гледаше и за момент усетих как осъзнава присъствието ми, навярно както аз осъзнавах присъствието на своята смърт. Потреперах. В края на краищата бръмбарът и аз не бяхме толкова различни. Смъртта като сянка ни измерваше и двамата иззад камъка. Бях необикновено развълнуван. Бръмбарът и аз се намирахме при еднакви условия. Никой от нас не беше по-добре. Нашата смърт ни правеше равни. Дон Хуан беше прав. Аз живеях в много загадъчен свят и като всички останали бях много загадъчно същество; въпреки това с нищо не превъзхождах един бръмбар.

Карлос Кастанеда, „Пътуване към Икстлан“, 1984

Вникнете в ситуацията и напишете Вашия коментар.

Опишете такава ситуация от личен опит.

2. Кога се съмняваме?

Съмнението следва удивлението. Често се усъмняваме в чутото или прочетеното, защото то поражда въпроси без отговор.

Скептицизмът много рядко е тотален. Дейвид Хюм, британски философ от XVIII в., изтъква трудностите на познанието и така става предшественик на съвременната теория на познанието.

Ученическа философия:

Колкото повече зная – повече забравям.
Колкото повече забравям – по-малко зная.
Колкото по-малко зная – по-малко забравям.
Колкото по-малко забравям – повече зная.
Защо тогава да уча?

Казус:

Технологичната сингулярност е хипотетично събитие, което ще се случи, когато скоростта на технологичния прогрес се увеличи до такава степен, че ще започне да променя човешката реалност. Концепцията за технологична сингулярност приема, че в един момент ще се появят свръхинтелигентни технологии (изкуствен интелект), които ще бъдат извън контрола на човека.

Съмнявам се. Ние имаме сетива и преживяваме света, а машините – не.

Вникнете в ситуацията и напишете Вашия коментар.

Равносметка

Какво вече мога? (постаби си оценка)

Осмислям ситуации на удивление и съмнение от личния си опит. (...)

Осмислям ситуации на удивление и съмнение от текстове. (...)

Logic

12 ФИЛОСОФИЯ, ЕЗИК И КРИТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ

обобщение

Обобщение на части I и II

Новите знания и умения

Новите понятия

Въвеждане

Тръгнахме за новото си пътешествие с въвеждане във философското изследване и теория. Навлязохме и пътувахме из страната на логиката.

Провеждахме дискусии, анализирахме ситуации и фрагменти, изучавахме и построявахме аргументи, разпознавахме грешки и заблуди.

1. Философското търсене на истината

Истината е съответствие на познанието със света. Едно смислено твърдение може да се провери пред лицето на реалността дали е истина. Има различни типове истина: формална (логи-

ческа) истина; емпирична (научна) истина; философска истина, която се съдържа в изследванията по най-общите проблеми: реалност, познание, живот, език.

2. Философски теории и методи

Теорията е система от понятия с техните взаимни отношения (зависимости). Научните теории са системи от закони или емпирични обобщения. Философските теории са системи от

понятия (категории) с техните зависимости. Те се строят с **философски методи: диалектика, феноменология, херменевтика, анализ.**

3. Какво е логика?

Пристъпихме в страната на логиката и аргументацията. Логиката е наука за зависимостите на едни твърдения от други. Езикът е израз на мисленето. Простото твърдение е приписване

на предикат на субект. Когато казваме нещо за света, то подлежи на проверка дали е истина. От истинни твърдения следват други истинни твърдения, а от неистини следват други неистини.

Логика. Логиката (гр. **логос** – дума, реч, закон) е наука за **зависимостите на твърденията („мислите“) едно от друго.** Наставката -логия присъства в имената на науките. Аристотел използва „аналитика“ (логически анализ) и „органон“ (средство) за построяване на всички науки. Зенон пръв въвежда термина **логика.**

Логическа Валидност

Логически Валиден (правилен) е онзи ред на твърденията, който спазва законите и правилата на логиката. От едни твърдения следват други. От истинни твърдения следват истинни, от не-

истинни твърдения следват неистинни. Валидно-то логически е съгласуваното говорене, при което се избягват противоречията.

Как се аргументираме?

Аргумент. Довод, извод от предпоставки или от факти. Аргументът казва защо нещо се твърди. Той е основание на твърдение, мнение, теза. Аргументът има формата: Б е истинно, защото следва от А, което е истинно. Б е закон или факт. За една теза може да има различни аргументи. Контрааргумент е извод, който отрича тезата. Рационалното поведение във философията и в другите форми на културата е наречено още „критическо мислене“.

4. Логическите закони

Законите на логиката са най-общите истини в логиката и изразяват същността на формалната логика: **запазването на значенията на терми-**

ните и на твърденията, **изключване на противоречията** и на едновременната истинност и неистинност на едно твърдение.

Логическият закон е зависимост между твърдения, която е винаги вярна във формалната логика, в математиката, в рационалната дискусия.

Закон за тъждеството:

Всяко твърдение е еквивалентно на самото себе си.

Закон за непротиворечието:

Формалното противоречие между две твърдения е винаги неистинно.

Закон за изключеното трето

Всяко твърдение е истинно или неистинно.

Как да говорим и пишем рационално?

Необходимо условие за логическо мислене, аргументиране и писане на аналитичен текст е да спазваме законите на логиката:

- да не допускаме противоречия, да избягваме преходите;
- да изключваме едновременната истинност и неистинност на едно твърдение.

5. Логика и истина

Логиката не казва **какво става** в света. За това ни е нужен **опит**, наблюдение, експеримент. Установените факти не могат да се опровергават

от логика. Те са **свидетелства**, които подкрепят дадено твърдение, без да го доказват напълно.

Фактическа истина и смисленост. Фактическа истина е твърдение, което съответства на фактите. В науката се установяват сигурни факти чрез наблюдение и експеримент. Фактите, когато противоречат на теория, я опровергават. За да е възможно всичко това, се спазва логическата правилност (валидност).

Как проверяваме твърденията си?

Научихме как да откриваме логически и фактически грешки, как да проверяваме факти и логика в

дискусиите. Така развиваме нагласа да не приемаме тези без проверка.

6. Езикът като общуване

Езикът на една общност е мрежата, в която тя описва света. Има естествени и изкуствени езици като езика на логиката. Речта е използването на езика в общуването: устна и писмена. Писменостите са фонетични и образни. Те се съ-

стоят от знаци (символи), които имат значения. В логиката и науките значенията са фиксирани. Във философския дебат думите и изразите се изясняват, за да има разбиране.

Тест първи

12 ФИЛОСОФИЯ, ЕЗИК И КРИТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ

Тестът се състои от три групи въпроси.

Въпроси и задачи:

1. **Какво зная? Въпроси за разпознаване.** В отговорите трябва да откриете верните изрази и твърдения. Попълнете празните места. Изберете верните отговори.
2. **Какво разбирам? Въпроси и задачи за разбиране.** Тук ще покажете Вашето разбиране по проблеми. Дайте Вашето писмено решение.
3. **Каква е моята позиция? Задача за собствено решение.** Тук ще проверите Вашето умение за анализ на ситуация, текст, казус.

1. Какво зная?

Тук ще отговорим на 10 въпроса за разпознаване. Всеки правилен отговор носи 1 точка. Означете с кръгче най-верния отговор и попълнете:

1. Попълнете:

Истината е съответствие на познанието с Има различни типове истина: истина; истина; философска истина, която се съдържа в изследванията по най-общите проблеми:,

2. Кое е истина и кое – не?

- А. Теорията е норма за следване в човешките отношения.
- Б. Теорията е система от ценности.
- В. Теорията е система от понятия.
- Г. Теорията е винаги вярна.

Контрол
и оценка

3. Попълнете:

Логиката е наука за Логически Валиден (правилен) е онзи рег на твърденията, който От истинни твърдения следват, от твърдения следват неистинни. Валидно логически е оно-ва говорене и писане, при което се избягват

4. Попълнете:

Закон за тъждеството:

.....

Закон за непротиворечието:

.....

Закон за изключеното трето:

.....

5. Кое е истина? Какво означава да говорим и пишем рационално?

А. Да говорим и пишем недвусмислено, използвайки думите еднозначно;

Б. Да не допускаме противоречия, но да не избягваме преходите;

В. Да включваме едновременната истинност и неистинност на едно твърдение.

6. Попълнете:

Фактическа истина е твърдение, което съответства на, каквито са. В често се установяват сигурни факти. Това може да стане само с проверка, в опит: и експеримент. е мрежата, в която се описва светът. Езикът има две функции: и Понятието има **обем**:, и **съдържание**:

7. Кое е Вярно?

А. Дедукцията е преход от единични предпоставки (факти) към общи изводи.

Б. Дедукцията е свеждане на сложното до по-просто.

В. Философските аргументи са винаги дедукции.

Г. Дедукцията е преход от общи предпоставки към единични изводи.

8. Попълнете:

Необходимо условие е онова, без което Индукцията е зависимост, обратна на Емпиричните науки търсят обяснения на Причините се откриват, като се търсят повторения на признаци и фактори за гадени явления.

9. Кое е Вярно?

А. Логическите дилеми са варианти за свободен избор.

Б. Дилемите са алтернативи от теза и антитеза.

В. Основанията (закони и факти) не са предпоставки на извода.

Г. Основанията се извеждат чрез аргументи.

10. Попълнете:

В логиката и реториката аргументна заблуда е аргументиране, което е логически, фактически или морално Заблудата следва защита на Такива са: аргумент от, от, от